కీర్తిశేషుడు

శక్తి చాలని బరువును మోసుకువస్తున్న కట్టెలలారీ రోడ్డుప్రక్కన ఉన్న పల్లంలోకి జారిపోవడం- నూరుగజాల దూరంనుంచే తెలిసింది నాకు. దిగ్భ్రాంతుడనయి చూస్తుండగా లారీ మైలురాయికి తగిలి చెట్టుకి ఢీకొని - ప్రక్కకి ఒరిగి, పల్టీలుతిరగడం- కట్టెలు పెద్ద శబ్దంతో — దూర దూరాలకు ఎగిరిపడడం-అంతా స్పష్టంగా కనిపించింది. అంతశబ్దంమధ్యా బలహీనమయిన మనిషి కేక వినిపించిన గుర్తు.

త్వరగా ఆ ప్రాంతానికి చేరాలన్నా కాలు ఏక్సిలరేటర్ని తొక్కడానికి తిరస్కరించింది. స్తబ్ధమైన ఆ వాతావరణంలో ఒక్కసారిగా చొచ్చుకువచ్చిన ఆ చైతన్యం నన్ను నిశ్చేష్టుడిని చేసింది. విమానంలాగ దూసుకువస్తున్న ఆ లారీ తప్పించుకోవడానికి- నా కారును ఒడ్డుకి మళ్ళించాలని అల్లంత దూరంనుంచీ ప్రయత్నం చేసుకుంటూ వస్తున్నాను.

కాని యింతలో ఈ ప్రమాదం -

అయినా మరో రెండు క్షణాలకి నా కారు అక్కడికి చేరింది. దూరంగా కనిపిస్తున్న సరుగుడు తోటల్లోకి ఎవరో మనిషి పారిపోవడం కనిపించింది. బోల్తాపడినలారీలో డ్రైవరు కూర్చునే తలుపు తెరిచివుంది. డ్రైవరుకి దెబ్బ తగలలేదు గావును. యిది ఎంత ప్రమాదమో, యజమానికి ఎంత నష్టమో

గ్రహించినట్టున్నాడు, గ్రహించి కాలికి బుద్ధి చెప్పాడు. క్షణంలో చెట్లమధ్య మాయమయ్యాడు.

కాని — హఠాత్తుగా ఓ భయంకర మయిన, హృదయ విదారకమయిన దృశ్యం కళ్ళముందు పడింది. కొన్నిటన్నుల బరువయిన ఆ కలప కింద మరికొన్ని టన్నుల బరువయిన ఆ లారీ కింద — బ్రతుకుకి చివరి ప్రయత్నం చేస్తున్న ఓ నిస్సహాయుడి చెయ్యి కదలిక కనిపించింది. తెగిపోయిన బిందెపాము తోకలాగ ఆ చెయ్యి-యింకా ఏ ఆశతోనే-ఏ బాధక్కో కదులుతోంది. ఆ నిర్భాగ్యుడి శరీరం-అంత బరువు కింద-ఆయిసుకలో సజీవ సమాధి అయిపోయింది. ఎంతమంది వచ్చినా, ఎంత త్వరగా అతణ్ణి బయటకు తీసినా, అతనింక బ్రతకడని తెలుసు. ప్రాణానికై విలవిలలాడే ఆ లిప్తలో అతనికి ఆ ఆలోచన వచ్చిందేమో. చెయ్యిమాత్రం గిలగిలలాడింది. అలసినట్టు బరువెక్కింది. కదలడం తగ్గింది. వంగిపోయింది. నేలమీద పాకింది. చివరికి కొట్టుకోవడం ఆగిపోయింది. ముఖమయినా తెలియని ఆ అజ్ఞాతవ్యక్తి మృత్యువుకి సాక్షిగా-ఆ దృశ్యాన్ని చూస్తూ అలానే నిలబడిపోయాను.

మరికొద్దిసేపట్లో- మనుషులు పోగవడం ప్రారంభించారు. దారినపోతున్న ఓ జీపు ఆగింది. దగ్గర్లో ఉన్న గుడిసెల్లోంచి కొందరు పరుగునవచ్చారు. నే నప్పుడే చిత్తూరుకి 10 మైళ్ళదూరాన వున్నాను. ఈ లెక్కన కంచి చేరాలంటే మధ్యాహ్న మయిపోతుంది. అయినా యాక్సిడెంటు జరగడం, ఆ వ్యక్తి చావు, డ్రైవరు పరారి చూసిన వాడిని కావడంచేత-పోలీసులు వచ్చేవరకూ ఆగడం అవసరమయింది జీపులో

వున్న మీసాలాయన - రోడ్డుపక్క కనిపించే మొండి రావి చెట్టునో, తెగిపోయిన మర్రికొమ్మనో చూసినట్టూ-ఆ కలప లారీ, మృతుని చెయ్యినీ చూసి - 'పోనీవోయ్' అన్నాడు డ్రైవరుతో. పోతూ పోతూ పోలీసులకి అతను రిపోర్టు యిస్తా నని చెప్పి వెళ్ళాడు' కాని నా కెందుకో నమ్మకం కుదరలేదు. ఓ పది నిమిషాలు చూసి నా కారులోనే-వెనక్కి రావాలను కొన్నాను. అయితే ఆ అవసరం లేకపోయింది. మరో అర గంటలో పోలీసువాన్ వచ్చింది.

వస్తూనే పోలీసులు లారీచుట్టూవున్న మనుష్యుల్ని దూరంచేశారు. వా క బు ప్రారంభమయింది. నాకు తెలిసిన దంతా చెప్పాను. మృత్యువుని వింతకోణాల్లో విరివిగా చూస్తే సబ్ యిన్స్పెక్టర్ ఆ చేతిని చూసి "పూర్ మేన్, లారీలు ఎక్కి కూర్చుంటారీ రాస్కెల్స్-ఏ చెట్టుకి గుద్దుకున్నా ముందు వీళ్లు చస్తారు -ఆ డ్రైవ రేడీ"-అన్నాడు.

చెప్పాను.

"ఎక్కడికి పోతాడుసార్. యీపక్కనే ఎక్కడో వుం టాడు. బతకడం వాడి అదృష్టం, ఆ షాక్ కి బెదిరిపోయి వుం టాడు" అన్నాడు.

మృత్యువు ఒక జీవితానికి అతిముఖ్యమయిన సంఘ టన అయితే - అతనికి దైనందిన కార్యక్రమం. మృత్యువుకి దగ్గరగా వస్తూ-పలకరిస్తూ- దాని పైశాచిక దృశ్యాన్ని తరుచు చూస్తూ సాగిపోతూంటారు వాళ్ళు.

పోలీసుల రాకతో చాలా విషయాలు తెలిశాయి. లారీ మీాద పేరు ప్రకారం- అది ఎవరో మునిస్వామి నాయుడు

లారీ అని తేలింది. ఊరు దగ్గర్లోనే_అయిదు మైళ్ళలో వుంది. బయలు దేరిన పావుగంటలోనే ఈ దుర్ఘటన జరిగిపోయిందన్న మాట యజమానికి చెప్పిరమ్మని జీపు యిచ్చి డ్రైవర్ని పంపాడు సబ్ యిన్స్పెక్టర్.

చనిపోయిన వ్యక్తిలో - కనిపించే చేతి వేలికి- రెండు ధగధగా మెరిసే రవ్వలు పొదిగిన వుంగరంవుంది. దగ్గరగా పరిశీలించిన పోలీసు ఈ వార్త చెప్పాడు. బంగారంకూడా కొత్తగా మెరుస్తోంది. యిటీవలే చేయించుకున్న వుంగరం.

"ఎక్కడో కొట్టేసి వుంటాడు దొంగరాస్కెల్. కూలీ వెధవకి ఉంగరం ఏమిటి?" అన్నాడు సబ్ యిన్స్పెక్టర్.

కలప మోసుకునే కళాసీకి "ఉంగరం" పెట్టుకోవడం అర్హతలేని విలాసం. స్తోమతులేని సరదా. నలుగురి అపహాస్యానికీ అవకాశం. కూలీ చచ్చిపోయినా - అతని కళ్ళు "చారెడు" వుండడానికి వీలులేదు. ఆ చేతివేళ్ళు బలంగా— నల్లగా మొద్దుల్లాగా వున్నాయి. బలమైనవాడే. అన్ని టన్నుల కలపబరువు సాయంతో మృత్యువు వాడిని లొంగదీసింది. చేతి మణికట్టుమీద "నాగులు" అని "పచ్చ" కనిపించింది. యిప్పుడు పేరుకూడా అర్థమయింది.

పోలీసు జీపులో నల్ల శానం రాయిలాంటి మనిషి దిగాడు. కారు నలుపులోవున్న ఆ శరీరాన్ని అంటిపెట్టుకొని తెల్లటి గ్లాస్కో అడ్డపంచె, సిల్కులాల్చీ, చెవులకి బంగారు తీగెలూ, పళ్ళు గారపట్టి నల్లగావున్నాయి. నుదిటిన ఎర్రటిబొట్టు. దిగుతూనే_లబో దిబో మంటూ లారీ దగ్గరికి పరుగెత్తాడు. కలపంతావుందో లేదో చూసుకున్నాడు. పేలిపోయిన నాలుగో

చక్రం క్రూరుని పసిపిల్లను మెత్తగా స్పృశించినట్టు చెయ్యి ఆనించివాపోయాడు. యాక్సిడెంటుచేసి – వేలకివేలు నష్టం తెచ్చిన ఆ డ్రైవరుగాడు (అక్బరట పేరు) - తిట్టుకున్నాడు. అక్కడికీ చాలలేదు.

సరాసరి సబ్ యిన్స్పెక్టరు దగ్గరికివచ్చి–"మీరు ఆ డ్రైవరుని వెదికి పట్టుకొని నాకు నష్టపరిహారం యిప్పించాలి" అంటాడు.

"త్వరగా యీ కలప తీసుకువెళ్ళే పర్మిషన్ యిస్తే – ఏర్పాట్లు చేసుకొంటాను. లేకపోతే కాంట్రాక్టు పోతుంది" అని మొత్తుకుంటాడు.

"లారీ కింద శవం ఉంది శేఠ్ !" అన్నాడు సబ్ యిన్స్పెక్టర్.

అదేదో చీమో, దోమో అయినట్టు చేతులు ఊపి విసుక్కొని–"ఉండక ఏం చేస్తుంది సార్ –ఆ వెధవ ఎప్పుడూ లారీమీదే కూచొంటాడు. తెల్లారాక బయలుదేరమన్నాను. వెధవలు తప్పతాగి నాలుగో ఝామునే బయలుదేరారు. నా కొంపమీదకు తెచ్చారు." ఏసలో వాళ్ళని తిడుతూ ఏడుస్తున్నాడు. చెమటతో వొళ్ళంతా ముద్దయింది. సన్నటి సిల్కు షౌర.. వొంటికి అంటుకుపోయింది. చేతికి వున్న నాలుగు పొడి ఉంగరాలూ – నుదురు తుడుచుకొంటున్నప్పుడల్లా గరవర లాడుతూ మెరుస్తున్నాయి.

"ఈ నాగులు మీ దగ్గర ఎన్నేళ్ళబట్టి పనిచేస్తున్నాడు సార్?"

"ఏమో-నా దగ్గర నలభై మంది పనివాళ్ళున్నారు. ఎవరో చెప్తే ఎప్పుడో చేర్చుకున్నాను. యిలా నా నెత్తికి తెస్తాడంటే అప్పుడే పొమ్మనేవాడిని."

చచ్చిపోయినవాడితో సాన్నిహిత్యం వెల్లడించడానికే తిరస్కరించాడు. మునుస్వామి అతనికళ్ళూ, ముఖమూ - అతని మనస్సుతో ఏకీభవించాయి.

చావులోకూడా యజమాని సానుభూతికి నోచుకోని నాగులుచేతిని యిప్పుడు చీమలు పరామర్శిస్తున్నాయి."

"పోనీ వీ డెక్కడుంటున్నాడో తెలుసా?"

"ఏమో - తాగుబోతు వెధవ - ఎక్కడ వుంటాడో యేమిటో?"

ఇంతలో చుట్టూమూగిన జనంలో ఎవరో అన్నారు: "ఆడిని నాకు తెలుసు బాబూ" అంటూ.

సన్నగా-పేనులాగ వున్నమనిషి మాట్లాడాడు.

"అల్లక్కడ చెట్టుకింద వుండే టీ బడ్డీ నాదే బాబూ - ఆడెప్పుడూ నాకాడే టీ కొట్టించేవాడు. మొన్న యీ వుంగరం నాకు సూపించాడు. ఆడు నాగులే. ఆ కొండ మలుపుకాడ గూడెంలోనే ఆడి పెళ్ళాం, అప్పా, తల్లీ అంతా వుండారు."

నాగులు టీ తాగే అలవాటూ, నలుగురిదృష్టిలో విలాసంగా కనిపించే వుంగరం - వాడిని గురుపట్టించింది. అంత కన్న గురుపట్టడానికీ-చెప్పుకోడానికీ అక్కడెవరికీ యేదీ గుర్తురాలేదు.

"శ్రీనాట్టూ", అనబోయాడు సబ్ యిన్ స్పెక్టరు.

నేను వెళ్తానన్నాను. నా పనికి ఆలస్యం అయిపోతోంది. బయలుదేరాలి అటు వెళ్తూ-నాగులు కుటుంబానికి యీ వార్త చెప్పిపోతా"నని బయలుదేరాను.

గూడెం అంతా ముప్పై గడప. అన్నీ పాకలు. ఒక వరసలేకుండా అక్కడా-అక్కడా వున్నాయి. పాకలమధ్య దట్టంగా పేరుకుపోయిన నల్లటి బురద, దుర్వాసన. కారు దూరంగా ఆపి గూడెంలోకి నడిచాను.

నాగులుయిల్లు కనుక్కోవడం అంత కష్టమనిపించలేదు. వాటి యింటిముందు సైకిలు పాకకి చేరేసివుంది. అలాంటి గూడెంలో లారీలో పనిచేసేవాడికి పెద్ద హోదా. వాడికి ఒక సైకిలుకూడా వుండొచ్చు. అక్కడికివెళ్ళి అడిగాను. పళ్ళన్నీ బయటికివచ్చిన ముసల్ది బయటికి తల పెట్టింది.

"యిదే-ఏం?" అని కొట్టవచ్చినట్టు అడిగింది.

ఆ ప్రశ్న అడిగిన వ్యక్తిమీదకంటె - నాగులుమీద కోపం, అసహ్యం ఎందుకనో ఆ ప్రశ్నలో నాకు పట్టిచ్చాయి. పైపెచ్చు నిర్లక్ష్యం, విసుగూ కనిపించాయి.

"ఇదే నాగులు యిల్లయితే - ఓ వార్త చెప్పడానికి వచ్చాను" అన్నాను.

"ముత్తెమ్మ గురించా ?" అనడిగింది ముసల్ది వెంటనే.

అది నాగులు భార్యపేరని ఊహించాను.

"కాదు. నాగులుగురించే."

మాట పూర్తవకుండానే పిడుగులాంటి మనిషి లోపల్నుంచి వచ్చి నిలబడ్డాడు. "ఆడిగురించి మాకేటి సెప్పొద్దు. ఆ ఎదవగురించి మేం యినదల్చుకోలేదు" అన్నాడు.

"నాగులు చచ్చిపోయాడు."

అంతే—ఇద్దరూ ఒక్కసారి గతుక్కుమన్నారు. ఒక్కసారి ఒకరిముఖం ఒకరు చూసుకున్నారు. ముసిల్ది లేచి నిలబడింది. అది నాగులుతల్లి అయితే యీపాటికి బోరుమనేది. ఆ కళ్ళల్లో దుఃఖంకంటె ఆశ్చర్యం, దిగ్భ్రమ తెలిసింది. తల్లేకాదు. యితను తోబుట్టువూ కాదు. అతని మాటతో ఆ అనుమానమూ తీరిపోయింది—"సత్తే సచ్చాడు లంజకొడుకు" అన్నాడు.

"నువ్వూరుక్కోరా సుబ్బన్నా" అంది ముసిల్ది. "బతికున్నన్నాళ్ళు నా కూతురుమనువు గంగపాలు సేశాడు. ఉన్నట్టుండి దొంగసావు సచ్చాడు" అని గొణిగింది.

ఇప్పుడు నాగులుకీ వీళ్ళకీ సంబంధం అర్థమయింది. సుబ్బన్న బావమరిది అయివుంటాడు. ఇంకా బుసలు కొడుతున్నాడు.

సుబ్బన్నకి చెల్లెలంటే తగనిప్రేమ అయివుండాలి. సరిగ్గా చెల్లెల్ని ఏలుకోని కారణంగా బావమరిదిమీద కోపం పెంచుకొని వుంటాడు.

అయితే నాగులు పెళ్ళాన్ని ఎందుకు సరిగ్గా యేలుకో లేదు?

"ఆడు సావకపోతే నేనే ఆ పని చేసేవాణ్ణి. దొంగ నాయాలు——"

నాగులు ఎలా చచ్చిపోయాడో ఎవరికీ పట్టినట్టు లేదు. అయినా చెప్పాను. బయటికి కనిపించిన చెయ్యినిబట్టి – ఎలా గుర్తుపట్టిందీ చెప్పాను.

"అవున్నోయ్, సేతికి వుంగరం" అంది ముసిల్ది.

"ఆడు పోతేపోయాడు. వుంగరం పోలీసులు దొబ్బేస్తారు. వుండు వస్తా" అని సైకిలుతీసుకుని బయలు దేరపోయాడు అంతలోకే.

ముసలమ్మ సన్నగా ఏడవడం ప్రారంభించింది. నాగులు పోయినందుకు కాదు నాగులులాంటివాడికి తనకూతుర్ని కట్టినందుకూ, వాడి చేతుల్లో అది సుఖపడనందుకూ, సుఖపెట్టకుండా నేచచ్చిపోయినందుకూ, ఆమెనువిన్న వాళ్ళకి–ఆమెను సుఖపెట్టాలేమోనన్న భయంతో నాగులుకావాలనిచచ్చిపోయాడా? అనిపించేటట్టుంది ధోరణి. కాని ఒక్కసారి అన్ని టన్నులకింద నలిగిపోయినవాడి శరీరం ముసల్ది చూస్తే–?

ఏమయినా చచ్చిపోయిన వాడికి కావలసిన సానుభూతి యీ ఇంట్లో మిగుల్చుకోలేదు నాగులు.

"ము త్తమ్మ ఎక్కడ?"

"ఏమో_ఎవడికి తెల్సు. అది వాడి లంజ. ఎక్కుందో?"

నాగులువిషయం మరొకటి అర్థమైంది. ముసలమ్మ, సుబ్బన్న కోపానికి కారణమూ తెలిసింది.

"మరి పెళ్ళాం ఎక్కడుంది?"

"ఎండుపుల్లలు యేరుకుందికి పోనాది మా రాజమ్మ. అదో పిచ్చిమాలోకం."

సందులు తప్పించుకు బయటపడ్డాను. గూడానికి కొంచెం దూరంగా, మెయిన్ రోడ్డుకి పక్కగా చిన్న కిళ్ళీబడ్డీ వుంది. ఉంగరాలుతిరిగిన జుత్తూ, జబర్దస్తీగా పెంచిన మీసం తిప్పుకొన్న వ్యక్తి దాని యజమాని బుగ్గనిండా కిళ్ళీ పెట్టుకొని ఎవరో ఆడదానితో మాట్లాడుతున్నాడు. ఆమెవయస్సు ముప్పై దాటి వుంటుంది. వాడి చూపుల్లో ఆకలీ, ఆమె చూపుల్లో ఆహ్వానం చూశాక ఒక్కసారి అతను వాడిచ్చిన సోడాని ఆప్యాయంగా తాగుతూ, తుళ్ళుతూ కబుర్లుచెప్తోంది. దూరంగా ఒకరిద్దరు బస్సుకోసం నిలబడ్డారు.

దగ్గరికి వచ్చి-"నీ పేరు ముత్తమ్మేనా?" అని అనుమానంగానే అడిగాను.

ముత్తమ్మ తుళ్ళిపడింది. ఒక్క క్షణం భయపడింది కూడాను. హఠాత్తుగా ఎవరో పేరు తెలుసుకువచ్చి పలకరించేసరికి బిత్తరపోయింది. గిరజాలజుత్తు మొదట ఆశ్చర్యం నుండి తేరుకున్నాడు.

"అదేనండీ 'ముత్తు' అంటే" అన్నాడు.

ఒకసారి ముత్తమ్మను జాగ్రత్తగా గమనించాను. గూడెంలో చాలామంది కనిపించారు నాకు. యాక్సిడెంటు

జరిగినచోట చాలామందిని చూశాను. కాని అందర్లోకీ ముత్తమ్మే తెల్లగా, వొళ్ళుగా, రాణీలాగ వుంది. చిలకలాగ-ఆకుపచ్చ చీరె కట్టుకుంది. ముక్కుకి రవ్వలనత్తు. ఎర్రగా పండిన దవులూ, అందగత్తెకాదు కాని ఆకర్షించే బిగువయిన వొళ్ళు ముత్తుది.

"నాగులు చచ్చిపోయాడు" అన్నాను మెల్లగా.

"ఏ నాగులు?" అని వెంటనే ప్రశ్నించింది.

నేను తెల్లబోయాను. రాజమ్మ జీవితాన్ని మంటగలిపి కూడా ముత్తమ్మతోనే బ్రతికిన నాగులు-గుర్తురానంత పాత మనిషి అయిపోయాడు దానికి!

కాని గుర్తుపట్టింది—"బస్సు కంపెనీ నాగులా"—తలూపాను.

తనతో నాగులు సంబంధం నాకు తెలీదను కొన్నట్టుంది.

నిర్లక్ష్యంగా తలాడించింది.

"ఆడో పొగరుమోతు ఎదవ-ఎవడ్నో ఎదిరించి వుంటాడు సావుదెబ్బలు తినివుంటాడు."

నేను బాధపడ్డాను.

"లారీకింద పడి చచ్చిపోయాడు."

"ఆడిపెళ్ళానికి చెప్పండిబాబూ - మాకు చెప్తే ఏటి లాభం?" అన్నాడు గిరజాలజుత్తు.

ముందుకు వెళ్ళబోయి-కావాలనే ఒక ప్రశ్న వేశాను ము త్తమ్మని—"ఏం? నాగులు మంచివాడు కాదా?"

"కట్టుకొన్న పెళ్లాన్ని కాదన్నవాడు ఆడు మనిషే టండి. ఇంటిని కట్టుకోలేనివాడు వూరుని ఏలుకొంటాడంటే ఎవరు నమ్ముతారు?"

నవ్వొచ్చింది నాకు. కట్టుకొన్న పెళ్ళాన్ని కాకుండా చేసిన ము త్తమ్మే-యీ మాటనడం మరీ విచిత్రం. సానిది కూడా-తన బ్రతుకులో ఒక విచిత్రమైన 'నీతి'ని సృష్టించు కొంటుంది. అవినీతిలోకూడా "నిజాయితీ"ని ఊహించు కొంటుంది. ము త్తెమ్మని సంతోషపెట్టడానికి పెళ్ళాన్ని దాని ముందే ఎన్నోసార్లు తిట్టివుంటాడు నాగులు. అలా పెళ్ళాన్ని కాదనడంద్వారా – నాగులు నైతికస్థాయిని నిర్ణయించు కొంది. కానీ-పెళ్లాంతో నాగులు సుఖంగా బ్రతకడం ము త్తమ్మ ఉద్దేశం కాదు.

అవినీతిలోకూడా 'నీతి'ని చూపలేకపోయిన నాగులు ఆమె కన్నీటిచుక్కకి నోచుకోలేకపోయాడు.

గిరజాలజుత్తు పెదవులమీద మందహాసం గు ర్తిం చాను. కారులో బయలుదేరాను. అప్పటికే చాలా ఆలస్య మయింది. త్వరగా వెళ్లాలని తొందరపడుతున్నాను. కాని అదేమిటో, ఆ రోజు అన్నీ అవాంతరాలే వచ్చిపడ్డాయి. కారు ఫర్లాంగుదూరం వెళ్ళిందో లేదో ఆగిపోయింది. దాదాపు అరగంటపైగా తంటాలుపడ్డాను. పాతకారు నా ప్రాణంతీసింది. తీరా లోపం సవరించుకొన్నాక కార్బ్యురేటర్‌లో నీళ్ళు తక్కువయాయి. సీసా తీసుకొని, దారిపక్కన ఉన్న – చెరకు

తోటవేపు దిగాను. బాగా రెండుమూడువందల గజాలు దాటాక దిగుడుబావిదగ్గర మనుషులు కనిపించారు. పొలాలకి నీళ్ళుతోడే మనుషులదగ్గర కడవలు పట్టుకొని ఒకరిద్దరు ఆడంగులు నిలబడ్డారు. సీసాలు నింపుకొని_రెండడుగులు వెయ్యబోయేసరికి_'రాజమ్మా' అన్న పిలుపు వినిపించి ఏదో గుర్తొచ్చినట్టు ఆగాను. ఇటుతిరిగితే _ దగ్గరో రెండుచేతులూ దోసిటపట్టి నీళ్ళు తాగుతోంది రాజమ్మ. పక్కనే కట్టెల మోపు కనిపించింది. ముఖాన ఎర్రటిబొట్టు. రాజమ్మముఖంలో అందంలేదు. మట్టికి బొత్తిగా నల్లబడ్డ తెల్లచీర, నల్లటి ముఖం-నుదుటిన మాత్రం ఎర్రటి కెంపులాంటి బొట్టు. మనిషి నిండుగా కనిపించింది.

కట్టెలమోపు నెత్తిన పెట్టుకొని రెండు అడుగులు ముందుకు వేసింది. "చూడమ్మో _ ఆ గూడెంలోనేనా నీ యిల్లు" అని పలకరించాను.

ఇప్పుడు నన్ను గుర్తించి తెల్లబోయింది. కళ్ళుమాత్రం నిండుగా అందంగా ఉన్నాయి.

"ఔను" అంది.

"నాగులు నీ కేమవుతాడు?"

నల్లటిముఖంలో సిగ్గు అర్ధమయింది. సతీత్వపు గుర్తు ఎలాంటి స్త్రీ నయినా అందగత్తెను చేస్తుంది. నుదుటిమీద ఎర్రటిబొట్టుని చూసి _ ఆ క్షణంలో ఆమెపట్ల జాలి కలిగింది. చెప్పవలసిందేదో చెప్పాను. అంతే. కట్టెలమోపు నేలన పడేసి - కొంగు నోటికి నొక్కుకుంది. చూస్తూనే - ఎర్రబడ్డ కళ్ళు నీళ్ళతో నిండుకున్నాయి. రాజమ్మ తల్లిలాగే నాగుల్ని

పడి తిడుతుందేమోనని ఎదురుచూశాను. ముఖ్యంగా తనని కాదని ముత్తమ్మదగ్గరికి పోయిన భర్తని దుయ్యపడుతుం దేమో ననుకున్నాను. కాని అలాక్కాదు. చెడిపోయిన కుర్రాడు తప్పిపోతే – వాడిలో మంచితనాన్ని గుర్తుచేసుకు ఏడ్చే తల్లిలాగ – గోల పెట్టింది. మోపుమీద చతికిలబడి కళ్లు ఒత్తుకుంది.

కాస్త ఆగి ఒక ప్రశ్న – ఆ క్షణంలో వెయ్యకూడని దైనా వేశాను—“నాగులు అంటే నీకు కోపంలేదా?”

తెల్లబోయి నావేపు చూసింది. నాగులుగురించి నా కెంత తెలుసో బేరీజు వేస్తోంది గావును.

“నా కంతా తెలుసులే చెప్పు. మీ అమ్మనీ, ముత్తమ్మనీ, అందర్నీ కలిశాను” అన్నాను ధైర్యం చెప్తూ.

“ఆడు మంచోడే బాబూ_అమ్మకి, అన్నకీ వాడు నన్ను సరిగ్గా ఏలుకోలేదని గుర్రు. మా బాధ ఆళ్ళకి తెలీదు. నాకు పిల్లల్లేకపోతే నేనే ఏడవాల. ఆడెందుకు ఏడవాల? ముత్తమ్మ దగ్గరికి పోయాడు. మగాడు. ఆళ్ళకి ఎదురు సెప్పి బతగ్గలవాఁ!”

“అయితే నాగులు ముత్తమ్మ దగ్గరికి పోవడం నీ కిష్టమేనా?”

“ఇష్టంలేకపోతే ఆగుతారా బాబూ-ఆళ్ళు మగాళ్ళు. సూసీసూడనట్టు సద్దుకుపోవాల” అని ముందుకువంగి,

“నే నంటే ఆడికి మనసేబాబూ. నన్నెప్పుడూ ఆడు కొట్టలేదు. ఓ మాటనలేదు. కూడానికివచ్చినా యింటికి చేరే వాడు కాదు—అంతే.”

కళ్ళు తుడుచుకుని - అంతలో గుర్తొచ్చినట్టు అడిగింది.
"ఆడి చేతికి రవ్వలవుంగరం చూశారా బాబూ"—

తలూపాను.

"అది నేనే చేయించి పెట్టాను. పెట్టి వారమయినా కాలేదు."

"నీకంత డబ్బెక్కడిది?"

"నాకేటి బాబూ-సంపాదించాలా - సావాలా!—మా అన్న యింటిని సూసుకుంటాడు. నా డబ్బంతా ఆడికిస్తానని తిడుతూ వుంటారు."

రాజమ్మ అమాయకత్వంకంటె - సతీత్వంమీద ఆమె రూఢిగా ఏర్పరచుకొన్న విశ్వాసం, నమ్మకం అర్థమయింది.

నాగులుపట్ల నలుగురి దూషణనుంచి—కనీసం ఆమె మనస్సులోనయినా క్షేమంగా కాపాడుకుంది.

ఉన్నట్టుండి తొందరగా లేచి గూడెంవేపు పరుగెత్తింది.

పరిగెత్తుతున్న ఆమెను చూస్తూ అనుకున్నాను — నాగులు చచ్చిపోతూ-ఒక్క ఉంగరాన్నే కాదు, మరో అందమయిన గుర్తునికూడా వదిలిపోయాడని. అయితే ఆ గుర్తు ఆమె మనస్సుకే ప్రత్యేకం.

కంచినుంచి మర్నాడుదయం తిరిగి వచ్చేటప్పుడు అక్కడ లారీ కనిపించలేదు. కలప కనిపించలేదు. నాగులు చెయ్యి కనిపించలేదు. చిత్తూరు వస్తూనే పేపరు చూసినప్పుడు అయిదో పేజీలో ఓ మూరుమూల చిన్న అక్షరాలుమాత్రం

కనిపించాయి. 'చిత్తూరుకి పదిమైళ్ళ దూరంలో ఒక లారి బోల్తాపడింది. డ్రైవరు పరారయిపోయాడు. లారీమీద కూర్చున్న ఒక 'కూలివాడు' చనిపోయాడు.

నాగులు రాజకీయనాయకుడు కాడు. సాహితీవేత్త కాదు. సంగీత విద్వాంసుడు కాదు. కనీసం ధనవంతుడయినా కాదు. యజమాని దృష్టిలో, పిల్లనిచ్చిన వాళ్ళదృష్టిలో, సుఖాన్నిచ్చిన వాళ్ళదృష్టిలో వాడొక అసమర్థుడు, చేతకాని వాడూను.

కట్టుకున్న పెళ్ళాందృష్టిలో కమ్మని కలలాగ ఉన్నంత మాత్రాన ప్రపంచం గుర్తుంచుకోవలసిన అవసరమేమీ లేదు.

—జ్యోతి, దీపావళి ప్రత్యేకసంచిక, 1968.